

ОСОБЛИВОСТІ ЗВЕРТАНЬ У РАМКОВИХ ІНІЦІАЛЬНИХ КОМПОНЕНТАХ ТЕКСТІВ ІНАВГУРАЦІЙНИХ ПРОМОВ ПРЕЗИДЕНТІВ УКРАЇНИ

*Л. Ю. Алтицева, кандидат філологічних наук, доцент,
старший викладач кафедри українського ділового мовлення,
Національна академія Служби безпеки України (Київ, Україна)*

e-mail: lesya.altytseva@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5829-9189>

*Л. М. Голіченко, кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри українського ділового мовлення,
Національна академія Служби безпеки України (Київ, Україна)*

e-mail: golichenko_15@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3966-8599>

Статтю присвячено аналізу спеціально організованих мовних засобів у текстах інавгураційних промов як одного з жанрів президентського дискурсу. Для аналізу слугували тексти інавгураційних українських промов, виголошених упродовж 1991–2019 рр. У рамковому ініціальному компоненті звертання виконують номінативну функцію, етикетно-комунікативні функції: установлюють контакт з аудиторією, активізують увагу адресатів, а також можуть виконувати експресивну функцію та бути засобом мовленнєвої маніпуляції.

З'ясовано, що в промовах переважають ускладнені атрибутивним компонентом загальні звертання. За семантичними ознаками звертання скомпоновано в чотири групи: офіційні особи, гості, зарубіжні гості; колеги-політики, депутати; виборці, громадяни України; узагальнене звертання, без конкретної вказівки на роль у ритуалі інавгурації. За кількістю адресатів у текстах промов наявні звертання моноадресатні, якими мовець апелює до адресатів однієї семантичної групи, та поліадресатні, якими апелює одночасно до слухачів, що за семантичними ознаками належать до кількох груп. Відмічено тенденцію до зменшення кількості адресатів у поліадресатних звертаннях рамкових ініціальних компонентів промов та використання моноадресатних звертань, адресованих виборцям, громадянам України загалом. З'ясовано, що на вибір звертань у промовах президентів впливають як мовні, так і позамовні чинники.

Ключові слова: політична комунікація, президентський дискурс, інавгураційна промова, рамковий ініціальний компонент промови, функції звертання, адресат, моноадресатні звертання, поліадресатні звертання.

Постановка проблеми. Виступи найвищих посадових осіб усе частіше стають об'єктом досліджень науковців таких галузей, як медієзнавство, юрислінгвістика, соціолінгвістика, психолінгвістика. Політичний дискурс, основним компонентом якого є текст – продукт процесів комунікації та світосприйняття, – на сьогодні постає центральним поняттям також і для прагмалінгвістики, когнітивної лінгвістики, лінгвістики тексту та інших мовознавчих галузей. Нині помітне стрімке посилення уваги науковців до аналізу спеціально організованих мовних засобів президентського дискурсу, використовуваних для впливу на громадську думку. Специфіка тексту президентської промови – структура, спосіб організації інформації, спеціально дібрані мовленнєві засоби, аргументованість – залежить від комунікативної ситуації, спрямованості до адресата. Безпосередня спрямованість до адресата зумовлює широке використання звертань у текстах промов, зокрема інавгураційних.

Актуальність дослідження зумовлена потребою всебічно проаналізувати звертання в контексті політичної комунікації, а саме в інавгураційних промовах президентів України, оскільки звертання як компонент комунікативного акту політичного тексту в українському мовознавстві залишається недостатньо вивченим. Результати цього дослідження вможливають розуміння механізму впливу політичного дискурсу на свідомість громадян та окреслять тенденції використання, особливості та функції звертань в інавгураційних промовах президентів України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Політичний дискурс загалом активно досліджують як в Україні, так і за її межами. З-поміж українських мовознавців питанню політичного дискурсу присвятили свої праці О. Білик, О. Билінська, І. Бутова, А. Загнітко, А. Ковалевська-Славова, Т. Ковалевська, Л. Колібаба, Н. Кондратенко, С. Романюк, О. Семотюк, М. Степаненко, Л. Стрій, О. Чорна та ін. Учені аналізують структурно-композиційну організацію інавгураційних промов, визначають лінгвостилістичні особливості інавгураційної промови як одного з жанрів передвиборчого дискурсу тощо.

Дослідженню звертань присвячено значну кількість наукових праць у галузі лінгвістики, стилістики та прагматики. С. Бевзенко, І. Вихованець, К. Городенська, А. Загнітко, М. Плющ, Н. Костусяк, Н. Кобченко, І. Кучеренко, А. Мановицька, Т. Масицька, О. Масюкевич, О. Межов, М. Скаб, С. Шевчук, І. Яценко та ін. у своїх роботах вивчали граматичні й функційні особливості звертань, з'ясовували їхні семантичні категорії, структуру тощо.

Мета дослідження – комплексний аналіз функційних, структурних і семантичних особливостей звертань, ужитих у рамкових ініціальних компонентах текстів інавгураційних промов президентів України. Для досягнення цієї мети необхідно виконати такі завдання:

1) з'ясувати функції звертань, ужитих у рамкових ініціальних компонентах текстів інавгураційних промов;

2) визначити структурні та семантичні особливості звертань, ужитих у рамкових ініціальних компонентах текстів промов президентів України;

3) виявити основні тенденції використання звертань у промовах президентів України.

Предмет дослідження – функційні, структурні й семантичні особливості звертань, ужитих у рамковому ініціальному компоненті тексту інавгураційної промови, об'єкт – інавгураційна промова як жанр політичного дискурсу.

Матеріал дослідження – тексти семи інавгураційних промов президентів України: Леоніда Кравчука (1991), Леоніда Кучми (1994, 1999), Віктора Ющенка (2005), Віктора Януковича (2010), Петра Порошенка (2014), Володимира Зеленського (2019).

Виклад основного матеріалу. Інавгураційна промова – це зв'язний потік мовлення, заздалегідь підготовлений за чіткими правилами. Над текстами промов президентів працюють спеціалісти, які, з огляду на стратегію виборчої кампанії, визначають, що і як має виголосити президент у своєму першому зверненні до народу [1, с. 120]. Церемонія інавгурації президентів України переважно відбувається у Верховній Раді України. Проте в 1999 році другу інавгураційну промову Леонід Кучма виголошував у Національному палаці «Україна», у 2005 році інавгураційна промова Віктора Ющенка була поділена на дві частини: першу (офіційну) було виголошено у Верховній Раді України, другу (безпосереднє звернення до українського народу) – на Майдані.

Л. Стрій зазначає, що інавгураційна промова належить до ритуальних жанрів політичної комунікації, її виголошує новообраний президент держави під час ритуалу інавгурації [2, с. 241]. Л. Завальська додає, що така промова «демонструє реалізацію мовної особистості політика – президента, який вступає на посаду і представляє адресатам основну програму своїх дій, дякує за обрання і закликає до консолідації суспільства» [3, с. 9].

У чітко регламентованій композиційній структурі промови Л. Стрій виокремлює рамкові компоненти та основний текст. Рамкові компоненти (ініціальні та фінальні) виконують етикетну функцію та мають ритуальний характер. До них належать етикетні формули привітання, подяки та завершальний структурний компонент – етикетну форму прощання.

Усі промови президентського дискурсу апелюють до адресата. Л. Колібаба й С. Романюк, аналізуючи граматичні форми звертань в українському політичному дискурсі ХХІ ст., зазначають: «Будь-яка форма спілкування учасників політичного дискурсу зумовлює широке використання звертань до співрозмовників. Ними в політичному дискурсі є переважно виборці, громадяни України» [4, с. 315]. Погоджуємося, що інавгураційні промови переважно апелюють до виборців, громадян України, але не лише до них. Загалом можна виокремити чотири семантичні групи адресатів, до яких звертаються президенти в інавгураційних промовах: 1) офіційні особи, гості, зарубіжні гості; 2) колеги-політики,

депутати; 3) виборці, громадяни України; 4) узагальнене звертання, без конкретної вказівки на роль у ритуалі інавгурації, таке звертання може стосуватися адресата будь-якої групи з трьох попередніх.

До першої і другої груп належать ввічливі етикетні звертання, які покликані назвати безпосередніх учасників політичної комунікації, а саме ритуалу інавгурації, тобто присутніх осіб у залі. 3-поміж звертань переважають загальні звертання, виражені іменниками – назвами осіб за певними ознаками – у граматичній формі множини (*гості, народні депутати*), але трапилося звертання, представлене іменником у граматичній формі однини (*зібрання*), ужитим у його вторинному значенні ‘сукупність осіб, зібраних у певному місці’.

У двох промовах наявні особові звертання, адресовані Голові Верховної Ради. Таке звертання виражене назвою посади в граматичній формі кличного відмінка однини. Одна з функцій таких особових звертань – конкретизувати учасника дійства, акцентуючи на його важливій ролі в певному ритуалі. Проте така конкретизація учасника у звертанні жодного разу не була реалізована іменем, іменем по батькові чи прізвищем особи, що свідчить про важливість самої посади та виконуваних обов’язків, а не конкретної людини.

Звертання двох перших семантичних груп загалом типові для парламентського дискурсу. Їх використовують у промовах на пленарних засіданнях депутати, представники уряду та ін. Можемо стверджувати, що й традиційне місце проведення інавгурації – сесійна зала Верховної Ради – також впливає на вибір звертань для промови.

До третьої групи належать звертання, що називають виборців – народ, громадян, – які є джерелом влади і мають право брати участь у виборах, за результатами яких обирають президента. У промовах поняття «громадяни України» та «український народ» – синонімічні, що зумовлене контекстом Конституції України. Такі звертання покликані охопити сукупність усіх жителів України, усіх її громадян, переважно не акцентуючи на національності, етнічній належності. Проте якщо звертання в тексті є за структурою моноадресатним чи поліадресатним двокомпонентним, то семантично виражені одиниці третьої групи можуть стосуватися й осіб, звертання до яких увійшли до перших двох семантичних груп, адже народні депутати, офіційні особи, гості, окрім зарубіжних представників, також є громадянами України й виборцями. Тобто звертання *шановні співвітчизники, дорогі українці* можуть одночасно бути спрямовані й до народних депутатів, гостей та ін.

Четверта семантична група звертань в інавгураційних промовах покликана назвати адресата максимально узагальнено, беручи за основу нейтральні для інавгураційного та виборчого процесів ознаки. Такі звертання мають охопити всю аудиторію. Статус, посада, рід діяльності, місце перебування, проживання, віросповідання, роль у процесі виборів чи інавгурації, вік тощо – усі ці ознаки не важливі для номінації адресатів цієї групи звертань. Їх використовують також для позитивного налаштування слухачів промови, створення певного емоційного стану в них та для подальшого маніпулятивного впливу на їхню свідомість. Це допомагає сформулювати позитивний образ промовця-політика.

Звертання в текстах інавгураційних промов здебільшого ускладнені одним атрибутивним компонентом (*дорогі гості, високоповажні гості, шановне зібрання*) чи двома (*високоповажні зарубіжні гості, шановні народні депутати*), рідко – трьома (*дорогий мій український народ*).

Прикметники *шановні, високоповажні, дорогі* виконують функцію загальноприйнятих етикетних означень. Вони покликані засвідчити ставлення мовця до адресата. Найуживанішим є атрибутивний компонент звертань прикметник *шановний*, його використовують для засвідчення поваги, шани в офіційній мові. Це означення наявне у всіх звертаннях до офіційних осіб, депутатів (*шановний Голово Верховної Ради, шановні народні депутати*), рідше – до виборців (*шановні співвітчизники, шановна українська громадо, шановний український Хрещатику і Майдане*). Прикметник *високоповажний* містить вказівку на особу з високим статусом, відображає поважне ставлення до особи / осіб, які мають суспільний авторитет, обіймають високі посади, впливають на формування громадської думки; цю поважність набувають завдяки професійним досягненням чи гідному служінню суспільству. Таке означення використовують, звертаючись до гостей, зарубіжних

представників (*високоповажні зарубіжні гості, високоповажні гості*). Атрибутивні компоненти *шановний, високоповажний* позбавлені емоційного забарвлення, указують на певну градацію виявленої поваги, шани. Їх використовують, звертаючись до офіційних осіб, гостей, колег-політиків, депутатів. Менш офіційним етикетним означенням у звертаннях є прикметник *дорогий* у значенні «близький, милий серцю», який ускладнює структуру звертань, адресованих частіше виборцям (*дорогі співвітчизники, дорогі українці, дорогий народі*), однак у своїй промові Л. Кравчук це означення використав, звертаючись до гостей (*дорогі гості*). Водночас із прикметником можуть використовувати присвійний займенник *мій* (*дорогий мій український народі*), який увиразнює особливу довіру до виборця, однастайність поглядів. Таке поєднання прикметника із займенником акцентує на важливості дружніх і довірливих стосунків між президентом та його виборцями.

Проаналізуємо більш докладно особливості використання звертань у рамкових компонентах інавгураційних промов українських президентів, обраних у період із 1991 р. до 2019 р.

Переважно саме із цих звертань президенти розпочинають інавгураційні промови. Звертання на початку промови виконують одночасно кілька етикетно-комунікативних функцій – установлюють контакт з аудиторією, активізують увагу адресатів, називають їх, психологічно впливають на свідомість, формуючи позитивний образ (імідж) президента. У рамковому ініціальному компоненті інавгураційної промови – привітання-зверненні – використовують звертання або всіх чотирьох груп, або кількох чи одного з названих вище семантичних груп. Кількість адресатів, зазначених у промові, їхня семантика та структура в кожній конкретній промові різні. У текстах промов можемо вирізнити моноадресатні звертання, тобто звертання, які виражені словом (прості) чи словосполученням (складні) й адресовані одній особі чи особам однієї семантичної групи, яку сприймають у момент мовлення як сукупну єдність осіб, та поліадресатні звертання, якими апелюють до адресатів кількох семантичних груп. Наприклад, Л. Кравчук (1991 р.) та В. Ющенко (2005 р.) у своїх інавгураційних промовах звертаються до адресатів усіх чотирьох семантичних груп, П. Порошенко (2014 р.) та В. Зеленський (2019 р.) – лише до адресатів третьої групи. Поліадресатні звертання до адресатів перших двох семантичних груп переважно вживані на початку промови, перед звертанням до адресатів третьої групи [наприклад, у промовах Л. Кравчука (1991 р.), Л. Кучми (1999 р.), В. Ющенка (2005 р.), В. Януковича (2010 р.)], оскільки етикет передбачає насамперед звернення до осіб, які є безпосередніми учасниками комунікативного акту.

Найбільше поліадресатне звертання, яке охоплює одиниці всіх семантичних груп, використано в ініціальній частині промови Л. Кравчука (1991 р.): **«Шановні народні депутати! Дорогі гості! Пані і панове! Громадяни незалежної України! Хотів би щиро привітати всіх вас і поздоровити з вікопомною подією в житті нашого народу – народженням нової України»**. У цьому звертанні названо всіх учасників ритуалу інавгурації. Оскільки першу інавгураційну промову було виголошено в залі Верховної Ради, то форма та структура поліадресатного звертання типова для політичних парламентських промов, приурочених до певних подій. Звернімо увагу, що порядок розміщення звертань визначають як етикетні норми, так і логічна послідовність викладу думки, зміст тексту. Спочатку новообраний Президент України звертається до депутатів і гостей, присутніх у залі, як і передбачає етикет, далі використовує узагальнене офіційне звертання, яке може стосуватися будь-кого (*пані і панове*), а потім Президент звертається до громадян України, акцентуючи на її незалежності (**«Громадяни незалежної України!»**). Зазначимо, що це була перша інавгураційна промова після здобуття незалежності України в 1991 р. Після цього звертання в тексті йде привітання з **«народженням нової України»**, тобто незалежної України. Так у промові забезпечено логічний виклад думки: попередній фрагмент тексту продукує наступний. Атрибутивні компоненти цього звертання вможливають номінування адресата в такий спосіб, який дає змогу адресатові відчувати себе учасником, причетним до тих подій і процесів, про які йтиметься в основній частині промови (політична ситуація, економічні умови, за яких президент вступає на посаду, програма майбутніх дій тощо), здатним впливати на них, що сприятиме маніпуляціям стосовно слухача.

Порядок розташування адресатів у поліадресатному звертанні можуть визначати й інші чинники. Зокрема, у своїй статті Л. І. Стрій зазначає, що «поєднання в одному зверненні кількох адресатів потребує певного ранжування – від найважливіших адресатів до менш вагомих для мовця» [2, с. 242]. Як приклад у статті наведено звертання з промови Л. Кучми (1999 р.): **«Шановні співвітчизники! Високоповажні зарубіжні гості!»** На думку автора, таке ранжування дає змогу визначати «пріоритети вже на рівні рамкових елементів» [там же]. Яскравим прикладом такого ранжування є звертання в першій (офіційній) частині промови В. Ющенка (2005 р.), у якій спочатку, щоб конкретизувати, названо адресатів вищих рангів, а наприкінці, для узагальнення, названо решту осіб, присутніх у залі: **«Пресвяті отці, шановний Голово Верховної Ради, шановні народні депутати, високоповажні гості і дорогі друзі»**. Такий порядок звертань стандартний для політичного парламентського дискурсу. Зазначимо, що до виборців у першій частині своєї промови В. Ющенко не звертався, оскільки, щоб апелювати до них (друга частина промови), він вийшов на майдан Незалежності: **«В такий день, шановні друзі, я шукаю спосіб, щоб ми були серед людей»**. Як бачимо, на вибір і порядок адресатів у поліадресатному звертанні може впливати й композиція промови: поділ промови на дві частини дав змогу розподілити адресатів й уникнути вибору місця для звертання до виборців під час ранжування звертань у першій частині. Другу частину В. Ющенко також розпочинає з поліадресатного звертання, застосовуючи метод ранжування: **«Дорогий мій український народ, гості, шановна українська громадо, шановний український Хрещатику і Майдане!»** Спочатку звертається до українського народу, потім до гостей (*дорогий мій український народ, гості,*). Звісно, що друга частина промови, виголошена на майдані, була емоційно насиченою, тому звертання, окрім названих вище етикетно-комунікативних функцій, виконують ще й експресивну роль, про що свідчить нанизування синонімічних звертань до виборців (*дорогий мій український народ, шановна українська громадо, шановний український Хрещатику і Майдане*). Цікавим є використане звертання до осіб, які слухали промову, перебуваючи на майдані, а також до безпосередніх учасників Помаранчевої революції. Це звертання образно реалізоване в тексті завдяки метонімічному перенесенню значення слова з назви місця події на учасників цієї події: **«...шановний український Хрещатику і Майдане!»**. Далі з тексту промови зрозуміло, що це звертання-символ, адже назва місця події стала символічною назвою не лише події: **«Цей Майдан – символ вільної нації, яка вірить у свої сили і творить своє майбутнє»**. Звертаючись до Майдану, В. Ющенко (з огляду на контекст промови) звертається до української нації. Зокрема, нанизуючи у зверненні синонімічні звертання до виборців, президент апелює до народу – громади – нації. Якщо взяти до уваги значення цих слів (*народ* – населення держави, жителі країни; *громада* – 1) група людей, об'єднаних спільністю становища, інтересів і т. ін.; 2) об'єднання людей, що ставить перед собою певні спільні завдання; організація; *нація* – 1) конкретно-історична форма спільності людей, об'єднаних єдиною мовою і територією, глибокими внутрішніми економічними зв'язками, певними рисами культури і характеру; 2) держава, країна [5]), то можемо стверджувати, що у зверненні використано висхідну градацію як стилістичну фігуру. Така послідовність звертань сприяє поступовому посиленню значення, смислової виразності: від спільної сукупності людей, об'єднавчим чинником для яких є місце, територія проживання, до спільності, яку об'єднує не лише територія, а також єдина мова, культура, традиції тощо, за якими відбувається процес усвідомленої самоідентифікації людини як громадянина. Показово, що в попередніх промовах українські президенти уникали прикметника *український* як атрибутивного поширювача звертання до виборців, на цю особливість звернула увагу Л. І. Стрій: «більшість українських президентів під час інавгураційної промови також не використовували номінації “український” та “українці”, звертаючись до аудиторії узагальнено» [2, с. 242]. У цьому ж звертанні бачимо, що В. Ющенко повторює цей прикметник тричі, не уникаючи національної ідентифікації виборців, а акцентуючи на ній: *український народ, українська громадо, український Хрещатику і Майдане*.

Двокомпонентні поліадресатні звертання диференціюють аудиторію на дві групи. Одним компонентом є звертання до офіційних осіб (або до гостей, або до народних депутатів), а іншим – до решти, і виборців зокрема. Чим менше компонентів має звертання

рамкової частини промови, тим більш узагальнювальну функцію воно виконує, оскільки значення іменника, що його використовують у звертанні для номінації адресата, дає змогу охопити всіх імовірних адресатів, об'єднаних за певною ознакою. Наприклад, у промові Л. Кучми (1999 р.) використано звертання до співвітчизників та зарубіжних гостей: **«Шановні співвітчизники! Високоповажені зарубіжні гості!»** Поділ адресатів відбувається за наявністю в особи спільної з ким-небудь вітчизни. З контексту промови випливає, що до першої групи належать усі, хто має спільну із мовцем вітчизну – Україну, до другої – ті, для кого батьківщиною є інша держава. Поділ за наявністю спільної вітчизни ще й підсилений атрибутивним компонентом звертання до гостей – прикметником *зарубіжні*. У фінальному компоненті цієї промови також використано двокомпонентне поліадресатне звертання: **«Дорогі співвітчизники! Шановне зібрання!»** Перший компонент звертання залишився тим самим, а другий – апелює до офіційних осіб, які зібралися в залі. Порядок розміщення складників (ранжування) та повторюваність звертання до співвітчизників демонструє, наскільки важливою є для президента інтеграція з народом, тобто бажання встановити тісний зв'язок із громадянами своєї країни, активно взаємодіяти з народом, ураховуючи передусім його думки й потреби.

Двокомпонентне поліадресатне звертання використано й в інавгураційній промові В. Януковича (2010 р.): **«Шановні народні депутати! Дорогі співвітчизники!»**. Слухачі поділені на офіційних осіб – депутатів – та неофіційних. Цей поділ посилює також вибір атрибутивних компонентів – прикметники *шановні* та *дорогі*. Зазначимо, що така форма звертання до депутатів (*шановні народні депутати*) є найуживанішою в парламентському дискурсі, її також часто використовують у структурі поліадресатного звертання в ініціальній частині інавгураційної промови. Звертання до співвітчизників теж часто наявне в промовах президентів. Такої номінації адресата немає лише у двох із семи промовах.

Моноадресатне звертання в ініціальній частині рамкового компонента використано в інавгураційних промовах двох президентів – П. Порошенка (2014 р.) та В. Зеленського (2019 р.).

У промові П. Порошенка звертання до співвітчизників ускладнене двома атрибутивними компонентами: **«Дорогі співвітчизники, від Львова до Донецька, від Чернігова до Севастополя!»** Перший атрибутивний компонент – прикметник *дорогі*, – як і саме звертання, є досить типовим для президентського дискурсу. Привертає нашу увагу другий постпозитивний атрибутивний компонент, адже його структура й використання у ньому географічних назв (топонімів) для окреслення території України, її кордонів подібні до структури рядка з Державного Гімну України (до 06 березня 2023 р.): **«Станем, браття, в бій кривавий від Сяну до Дону»** [6]. У цьому рядку також представлено географічні назви (гідроніми) для оформлення всього простору, який споконвіку був заселений українцями, про що свідчать етнографічні дослідження П. Чубинського, автора слів «Ще не вмерла України». Зазначимо, що територія від Сяну до Дону за площею значно перевищує сучасні терени України.

Попри загальну тенденцію уникати національної ознаки під час номінації адресатів у звертаннях, В. Зеленський (2019 р.) у своїй промові послуговується моноадресатною одиницею, уперше номінуючи виборців іменником *українці*: **«Дорогі українці!»**

Як бачимо, помітно тенденцію відходу від чотирикомпонентного поліадресатного звертання до монокомпонентного звертання. Оскільки монокомпонентне звертання має охопити всю аудиторію, більшістю якої є виборці, то мовці використовують номінації третьої семантичної групи.

Проте не кожна інавгураційна промова містить звертання в рамковому компоненті. Зокрема, у промові Л. Кучми (1994 р.) в ініціальній частині тексту не вжито жодного звертання, адресати повідомлення названі іменниками, які в реченні оформлені давальним відмінком і виконують роль або прикладки після особового займенника *ви* в давальному відмінку, або роль додатка, наприклад: **«... Перш за все, сердечно дякую вам, виборцям, які виявили мені високу довіру і обрали Президентом України. Я глибоко вдячний народові України, який продемонстрував високу громадянську свідомість, небайдужість до долі Батьківщини і здійснив цивілізоване, демократичне оновлення політичної влади в центрі і на**

місях. Я висловлюю подяку **Верховній Раді України**, яка законодавчо забезпечила процес політичних перетворень на засадах демократії, неухильного дотримання прав людини, миру та прогресу. Я віддаю належне **Леоніду Макаровичу Кравчуку**, який зробив перші нелегкі кроки на шляху становлення української державності».

Висновки й перспективи. Отже, інавгураційна промова має чітко регламентовану структуру, один зі складників якої – рамковий ініціальний компонент, який виконує передусім етикетну функцію – звернення-привітання. Звертання відіграють важливу роль у цій частині промови, хоч не є обов'язковим її елементом. У рамкових ініціальних компонентах промов переважають складні загальні звертання. Адресатами звернення в інавгураційних промовах переважно є сукупності осіб, які умовно можна поділити на чотири семантичні групи відповідно до функцій, виконуваних у ритуалі виборів. Кількість адресатів в ініціальній частині промови чітко не визначена. Яскраво виражено тенденцію до зменшення кількості адресатів у поліадресатних звертаннях від чотирьох до двох, а також активне використання моноадресатних звертань, у яких апелювано до виборців. Усі звертання, ужиті в рамкових ініціальних компонентах текстів інавгураційних промов, виконують етикетно-комунікативні функції. Звертання, адресовані виборцям, можуть реалізувати експресивну функцію та бути засобами мовленнєвої маніпуляції. Організація звертань, їхньої структури, кількісного складу, форми, значення, порядку розміщення компонентів поліадресатних звертань зумовлені як мовними, так і позамовними чинниками. Звертання, як і решта мовних засобів тексту інавгураційної промови, покликані сформувати позитивний мовний образ новобраного президента, сприяти реалізації політичної стратегії. Перспективними видаються подальші розвідки особливостей використання звертань у рамковому фінальному компоненті та основному тексті промов президентів України.

Список використаної літератури

1. Культура фахового мовлення: навч. посібник / за ред. Н. Д. Бабич. Чернівці : Книги XXI, 2005. 572 с.
2. Стрій Л. І. Структурно-композиційні особливості інавгураційної промови як жанру політичного дискурсу. *Слов'янський збірник*. Чернівці, 2014. Вип. 18. С. 240–247. URL : <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c0d0dcb4-9c09-4cbb-97b9-14f39be28ce4/content> (дата звернення: 20.04.2025).
3. Завальська Л. В. Цитатність в інавгураційних промовах українських президентів. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2023. Т. 34 (73). № 2. С. 8–13.
4. Колібаба Л., Романюк С. «Вільний народі незламної країни!», або про граматичні форми звертань в українському політичному дискурсі XXI ст. *Соціальне у мові та мова в соціумі* : монографія. Київ : Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2023. С. 313–354. URL : <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/704740ec-25c7-4cef-9b86-34135ccd3a83/content> (дата звернення: 24.04.2025).
5. Словник UA : портал української мови та літератури. URL : <https://slovyk.ua/index.php?swrd=%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%> (дата звернення: 03.05.2025).
6. Чубинський П. Ще не вмерла Україна. *Онлайн бібліотека*. URL : <https://lib.com.ua/uk/book/shche-ne-vmerla-ukrayina/> (дата звернення: 12.06.2025).

References

1. Babych, N. D. (Ed.) (2005). *Kultura fakhovoho movlennia* [Culture of professional speech]: navchalnyi posibnyk. Chernivtsi: Knyhy XXI, 572 (in Ukr.).
2. Strii, L. I. (2014). *Strukturno-kompozytsiini osoblyvosti inavhuratsiinoi promovy yak zhanru politychnoho dyskursu* [Structural and compositional features of inaugural speech as a genre of political discourse]. In : *Slavic collection* [Slavic collection], (18), 240–247. Available at : <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c0d0dcb4-9c09-4cbb-97b9-14f39be28ce4/content> (in Ukr.).
3. Zavalska, L. V. (2023). *Tsyatnist v inavhuratsiinykh promovakh ukrainskykh prezydentiv* [Citation in the inaugural speeches of Ukrainian presidents]. In : *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho* [Scientific notes of the V. I. Vernadsky TNU], 34 (73), 2, 8–13 (in Ukr.).
4. Kolibaba, L. & Romaniuk, S. (2024). “Vilnyi narode nezlamnoi krainy!”, або про граматичні форми звертань в українському політичному дискурсі XXI ст. [“Free people of an indestructible country!”, or about grammatical forms of Appeals in the Ukrainian political discourse of the XXI century]. In : *Sotsialne u movi ta mova v sotsiumi* [Social in language and language in society]: monohrafiia. Kyiv: Natsionalnyi universytet “Kyievo-Mohylianska akademiia”, 313–354. Available at : <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/704740ec-25c7-4cef-9b86-34135ccd3a83/content> (in Ukr.).

5. Slovnkyk UA: Portal ukrainskoi movy ta literatury [Slovnkyk UA: Portal ukrainskoi movy ta literatury]. Available at : <https://slovnkyk.ua/index.php?sword=%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%>.

6. Chubynskyi, P. Shche ne vmerla Ukraina [Ukraine is not dead yet]. In: *Onlain biblioteka* [Online library]. Available at : <https://lib.com.ua/uk/book/shche-ne-vmerla-ukrayina/>.

PECULIARITIES OF ADDRESSES IN THE FRAMING INITIAL COMPONENTS OF UKRAINIAN PRESIDENTS' INAUGURAL SPEECHES

**Lesya Altytseva, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer of the Department of Ukrainian Business Language,
National Academy of Security Service of Ukraine**
e-mail: lesya.altytseva@ukr.net
ORCID: 0000-0001-5829-9189

**Larysa Golichenko, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Ukrainian Business Language,
National Academy of Security Service of Ukraine**
e-mail: golichenko_15@ukr.net
ORCID: 0000-0002-3966-8599

Abstract. Introduction. Speeches delivered by high-ranking officials are increasingly becoming the subject of linguistic research, with presidential discourse attracting particular attention. Targeting of such speeches at the addressee necessitates extensive use of forms of address. A comprehensive analysis of these forms within each speech component enables understanding of how political discourse influences public consciousness and reveals trends, peculiarities, and functions of address usage in Ukrainian presidential inaugural speeches.

Purpose. A thorough analysis of the functional, structural, and semantic features of forms of address used in the framing initial components of the speech texts.

Results. In Ukrainian presidential inaugural speeches from 1991 to 2019, specially structured forms of address are identified within the initial components. It was educed that in the framing initial component, in greeting-addressing, these forms serve a nominative function and a communicative function: establishing contact with the audience, activating the addressees' attention, preparing them psychologically to receive further information, and influencing public consciousness while creating a positive image of the president. Depending on extra-linguistic factors, these addresses to the citizens of Ukraine may also perform an expressive function and act as a means discourse manipulation.

In speech framing components prevail general forms of address with attributive constituent elements which presidents use to address listeners. Addressee nomination aligns with their roles in the inauguration ritual. Semantically, these addresses are divided into four groups: official guests, foreign guests; political colleagues and parliamentarians; voters and Ukrainian citizens; and generalized addresses without specified roles in the ritual. Common etiquette qualifiers used include "respected", "honorable", and "dear". The order of address placement in multi-addressee forms is influenced by etiquette norms, logical coherence of speech content, addressee hierarchy, and speech composition. The form of four-component multi-target addresses in inaugural speeches developed under the influence parliamentary discourse.

In addition to etiquette and communicative functions, forms of address in framing initial components may carry expressive weight and function and act as a means of speech manipulation.

Originality. Registered is a distinct trend towards the reduction in the number of narratees in multi-addressee forms of address – from four to two – and the shift towards single-addressee forms targeted at voters and Ukrainian citizens as a whole. These addresses often emphasize integration between the president and the people.

Conclusion. Forms of address in presidential speeches are primarily directed towards the addressee, most commonly the voter. The organization of these addresses, including their structure, content, form, meaning, and arrangement, is influenced by both linguistic and extra-linguistic factors: the specific communicative situation, the status of the audience, the regulated composition of the speech, and the setting in which the speech is delivered.

Keywords: political discourse, presidential discourse, inaugural speech, framing initial component of speech, address functions, public consciousness, addressee, four-component addresses, multi-target addresses, single-addressee forms.

Надійшла до редакції: 06.05.2025
Прийнято до друку: 18.06.2025